

Ophodi kraljica u Beregu i Monoštoru

Marino Mihalj*

Sažetak

U ovome radu autor prikazuje običaj ophoda kraljica na blagdan Duhova u dva vojvodanska sela – Bereg i Monoštor. Običaj ophoda kraljica predstavljen je komparacijom etnografske građe kroz dulje razdoblje, od najranijeg prisjećanja kazivača do današnjih dana, usporedno s podacima iz spomenutih pisanih izvora. Ukazuje se i na problem (dis)kontinuiteta običaja, na njegov društveni aspekt i tendencije re-vitalizacije. Ophod je analiziran prema nekoliko odrednica – datum obilježavanja, priprema, sastav grupe i nazivlje, odijevanje, ophod (kretanje, koreografija, pjesma, darovi) te revitalizaciji.

Ključne riječi: Duhovski ophodi, kraljice, Monoštor, Bereg

Uvod

Obavijen velom mističnog podrijetla i starine, običaj *kraljica/kraljevaljelja* na blagdan Duhova¹ (pedeset dana nakon Uskrsa) privlači pažnju, kako kao dio običajno-obredne prakse tako i u obliku folklornih inscenacija. Ophod pripada godišnjim običajima koji se ponavljaju svake godine, a najčešće su vezani uz katoličke blagdane (Kopilović 2010, 10; Vitez 2001, 310). Iako je već posve izašao iz običajne prakse u većini panonske zone² gdje je rasprostranjen, u nekim lokalitetima ophodi se obnavljaju (Bereg, Santovo, Gorjani), no ipak su folklorna i scenska uprizorenja najčešći oblik u kojem ovaj običaj živi (Vitez 2006, 24-29).

* student diplomskog studija etnologije i kulturne antropologije i povijesti umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

¹ Ophodi kraljica održavaju se na blagdan Duhova, prvobitno sva tri dana praznovanja blagdana, kako je to još u 11. stoljeću propisano od crkvenog sabora u Constanzi, da bi ga Crkva kasnije reducirala na dva dana, tako da su se i ophodi kraljica izvodili na Duhove i Duhovski ponedjeljak (Gavazzi 1988, 71).

² Običaj je raširen na području Slavonije, Srijema, Baranje. Osim toga, poznat je i Hrvatima u dijaspori – Vojvodini u Srbiji (Černelić, Štricki Seg 2014; Sekulić 1991) i u Mađarskoj (Velin 1975; Sekulić 1991, 342-346). Slične običaje imaju i drugi slavenski i neslavenski europski narodi (usp. Gavazzi 1988, 81-85).

U sklopu dvaju kolegija, „Prakse terenskog istraživanja“ te „Komparativna istraživanja običajno-obredne prakse“, pod vodstvom profesorice dr. sc. Milane Černelić, odlučio sam provesti terensko istraživanje o ophodima *kraljica* u Beregu i Monoštoru.³ S obzirom na to da je u Beregu običaj revitaliziran kao običajno-obredna praksa, a u Monoštoru ga se namjerava revitalizirati na isti način, učinilo mi se zanimljivim istražiti zašto i na koji način se običaj „oživljava“, a uz to i izložiti etnografsku građu samoga običaja. Ophod *kraljica* u oba lokaliteta počinje gubiti trag u razdoblju od Drugoga svjetskog rata do otprilike 1955. godine, a onda ga se u Monoštoru osamdesetih godina 20. stoljeća inscenira u folklorne svrhe, dok se 2000. godine u Beregu revitalizira kao ophod.

Povjesničari tvrde (usp. Sekulić 1991, 92-93; Bara 2009, 12-15; Žigmanov 2009, 53) da su Šokci u Bačku stigli prije Bunjevaca, a njihova prva seoba iz bosanske Posavine u Bačku, uzrokovana turskim osvajanjima, bila je sredinom 16. stoljeća. Nije mi poznato postoji li običaj na njihovim prvotnim prostorima⁴, ali M. Gavazzi (1988, 83-84) je utvrdio da ga podunavski Bunjevci, u kojih je običaj također postojao kao običajno-obredna praksa, nisu mogli donijeti iz sjeverozapadnog dinarskog prostora jer ondje nije poznat.

Počevši od rada M. Gavazzija (1988) koji je donio najosnovniji pregled običaja te M. Černelić i T. Štricki Seg (2014) čije su metodologija i način komparacije uvelike bile uzor za moju (posebno stoga što se radi o bliskim etničkim skupinama), potražio sam literaturu o *kraljicama* u Beregu i Monoštoru te njima bliskim lokalitetima kako bih se bolje upoznao s lokalnim karakteristikama običaja. S. Velin (1975) donosi opis običaja u susjednom selu Santovu. A. Sekulić (1991) komparira podatke o ophodu *kraljica* u bačkim selima. Literature i zapisa o *kraljicama* u Beregu i Monoštoru prije druge polovice 20. stoljeća nema. Najstariji je zapis J. Ilića (1960) o *kraljicama* u Beregu, a o monoštorskim pišu K. Pašić (1998), Z. Vitez (2006) i M. Šeremešić (2007). Rad Z. Vitez (2006) o scenskim uprizorenjima *kraljica* na Zagrebačkoj smotri folkloru 2005. godine pomogao mi je u promišljanju revitalizacije običaja u folklorne svrhe. Upitnica namijenjena kazivačima pripremljena je po uzoru na već postojeću upitnicu⁵ dopunjenu pitanjima koja su se nametnula čitanjem literature. Kazivači su sudjelovali u običaju dok je bio dio običajno-obredne prakse (ili su im pak preci govorili o njemu) ili su sudjelovali u njegovoj revitalizaciji. Mnoga sjećanja na *kraljice* su izbljedjela, osobito što se tiče pjesme i odijevanja, no drugih detalja su se mogli lakše prisjetiti.

Običaj ophoda *kraljica* bit će predstavljen komparacijom etnografske građe kroz dulje razdoblje, od najranijeg prisjećanja kazivača do današnjih dana, usporedno s podacima iz spomenutih pisanih izvora. Osim toga, ukazat će se i na problem

³ Terensko istraživanje provedeno je sredinom travnja 2016. u Monoštoru te početkom prosinca iste godine u Beregu i Monoštoru.

⁴ Niti u jednom izvoru nije navedeno da se običaj odvijao i na bosansko-posavskim prostorima.

⁵ *Upitnica Etnološkog atlasa*, svezak IV, tema 139. *Duhovski ophodi i igre*. 1967. Zagreb: Etnološko društvo Jugoslavije, Komisija za Etnološki atlas – Centar za pripremu Atlasu, 83-88.

diskontinuiteta i kontinuiteta običaja, na njegov društveni aspekt i tendencije revitalizacije. U radu se neću baviti pitanjem podrijetla, starine, mitologije, magijskih aspekata⁶ te muzikoloških i koreografskih analiza. Ophod će biti analiziran prema nekoliko odrednica – sam datum obilježavanja, priprema, sastav grupe i nazivlje, odijevanje, ophod (kretanje, koreografija, pjesma, darovi), a posebno poglavlje bit će o revitalizaciji.

Veza blagdana i običaja

Velin (1975, 82) je opisao običaj kao „jedan od folklorski najbogatijih godišnjih običaja proljetnog kruga“, a kod kazivača susrećemo opise poput *prastari običaj*, *običaj iz starine* i *stari šokački običaj* iz čega se da iščitati da pitanje njegova porijekla njima nije poznato, nit se ta informacija generacijski prenosila. Pašić (1998, 8) navodi kako je to bio *veliki svetac* i *svi žitelji su se nalazili kod kuće*, s čime su se složile bereške i monoštorske kazivačice. Za skupinu djevojaka koje na blagdan Duhova sudjeluju u ophodima, koriste se nazivi: *kraljice na Duhove*, *Duhovske kraljice*, *kraljice*, *kraljice na Dôve*; a za samu izvedbu koriste se sintagme: *ići u kraljice*, *bila sam kraljica*, *bila sam u kraljica*, *išle kraljice*, *primete li kraljica/kraljice*, *voditi kraljice* (kao biti dio njih, ne predvoditi; ali i izvesti običaj u nečijem dvorištu), *tribu kraljice?* (dopuštenje za ulazak u kućanstvo). U istraženim lokalitetima ophod se održavao prvi dan blagdana Duhova. Literatura ne daje informaciju kakva je praksa bila u vremenskim neprilikama (česte kiše u kasno proljeće), no kazivačice su ophod otkazivale do iduće godine kako ne bi oštetile narodnu nošnju ili se razboljele.

Sastav i nazivi likova u povorci

Daljnji tekst odnosit će se na razdoblje od tridesetih do šezdesetih godina dvadesetog stoljeća kada je običaj postojao kao dio običajno-obredne prakse, čemu svjedoče literatura i kazivači. Skupinu čini uglavnom između 10 i 20 djevojčica pred adolescentske dobi. Dob je varirala ovisno o društvenim okolnostima. Još je Ilić (1960, 41) zapisao na kraju teksta da u običaj više nisu išle odrasle djevojke, čije godine nije naveo, već *ženska dica od sedam – osam* godina. Kazivačice u oba lokaliteta su rekle da je minimalna granica bila otprilike 5 godina, dok je maksimalna ovisila o tome kad je djevojčica spremna za udaju. Monoštorske kazivačice tvrdile su da su u ophod išle do 13. godine, a nakon toga bi se *postale cure* čime bi dobile dopuštenje za sudjelovanje u događajima namijenjenima adolescentima i odraslima kao što su *igranka*, *divan* ili *čošak*. Bereške kazivačice (Slika 1) u ophod su išle do završetka osnovne škole (šest razreda), a nakon toga bi se isto *pocurile* i *išle gledat momke*. Tako u šali Janja Andričin iz Brega tvrdi: *To su od 15 godina bile već cure, eto gledale su momke. Nisu išle kraljice vodit. Makar šta! (...) Divojke momke gledaju, neće kraljice*

⁶ O tome više u: Lozica, Ivan. 2000. „Kraljice u Akademiji“. *Narodna umjetnost*, 37/2, 67-85.

Slika 1. Bereške kraljice 1946. godine.
Fotografija u vlasništvu Anke Ivošev „Kuzmine“.

vodit! Njihov iskaz se razlikuje od Ilićeva zapisa, no ne smijemo isključiti mogućnost da je Ilić možda imao i starije kazivače pa da je došlo do promjene u dobnoj granici.

Spomenuo sam da su uglavnom išle djevojčice, kako pišu Pašić (1998) i Šeremešić (2007). Razlog tomu je što su u monoštorskim kraljicama mogli sudjelovati i dječaci, ali isključivo u ulozi *barjaktara*. Njihovu pojavu uočila je i Z. Vitez (2006, 43-44) kada su se na pripremnoj snimci za Zagrebačku smotru folkloru u ulozi *barjaktara* pojavili muškarci. Njihovo sudjelovanje ovisilo je o interesu, no kazivačice su rekly kako su sudjelovali u rijetkim slučajevima – ako im je nedostajalo članova u skupini ili ako su u susjedstvu bila dva prijatelja koja su to željela. Razlog zašto su bili nezainteresirani, kazivačice nisu znale točno definirati no nagađale su da bi to mogao biti sram, ali od čega, nisu znale reći.

Povorku, koju je Ilić usporedio s „četom vojnika“ (1960, 40), predvodila su dva *barjaktara*. Njih u Beregu slijedi trojka – u sredini *kraljica*, a njoj s lijeva i s desna *diveruš*e, a u Monoštoru dvije djevojčice u paru – *kraljica/mlada* i *dvorkinja/diveruš*a. Iza njih su *ostale divovjke* ili *kraljice*, „koje tom prigodom služe kao kraljičine dvorske dame“ (Ilić 1960, 40), a na začelju u Beregu nalaze se dvije *torbonoše* koje skupljaju darove, što su potvrdile i kazivačice. Njih u Monoštoru nema, a ondje darove prikuplja *dvorkinja*. Dogovor oko uloga vršio se mjesec do dva prije blagdana, a nagađanja već i godinu prije, nakon ophoda. Biti *kraljicom/mladom* bila je posebna čast i uvijek je to bila uloga koja se prva dogovarala. Ona je morala biti fizički najljepša i najviša (Monoštor, kako bi mogla što više podignuti stolac): *Kraljica mora bit iz dobre kuće, mora bit lipo, lipo pivat. Kraljica je morala bit visoka. (Marija Turkalj, Monoštor)*, a i imati najljepšu odjeću: *Pa tako smo gledali koja ima najlipše ruvo. Ta je bila kraljica. Da joj lipo stoji. (Marica Lerić, Bereg)*

Pri dogovaranju drugih uloga u obzir je ulazilo više faktora. Prvi je fizička spremnost koja se očituje u činjenici da su *barjaktari* i *torbonoše* bile djevojke koje su snažnije, zatim se gledalo da se uloge ne ponavljaju, to jest da svi mogu barem jednom biti u nekoj ulozi. Gledala se i starost sudionica, *diveruš*e su u Bregu bile najmlađe djevojčice jer ta uloga nije nosila nikakvu odgovornost. *Počimalja* (ona koja započinje pjesmu) je bila samo u Monoštoru, a bila je također bez ikakve odgovornosti kako bi mogla neometano započeti pjesmu, dok su u Bregu pjesmu započinjale zajedno. Iskaz Janje Andričin iz Berega svjedoči da su ophodi kraljica predstavljali ne samo društveno nego i statusno okupljanje:

... ja nisam išla, to ni mogo svako ić. Pogotovo koj siromah. Mi smo onda radile. Tako je to bilo. I birale su se. A ja sam bila siromaška pa nisam išla nikud. (...) To se one poizbiru što su bolje.

Usporedo s time, Eva Kovač iz Monoštora također nije sudjelovala u ophodu, a razlog tome je nezainteresiranost njenoga društva za ophod.

Nekoć je oba sela obilazilo više skupina koje su bile podijeljene kvartovski (Monoštor) ili po ulicama (Bereg). Među njima nije bilo konkurentnosti i rijetko kad se događalo da skupina ode u dio sela koji nije njoj namijenjen, a i to bi se dogodilo samo ako se nekoj od članica skupine ondje nalazi rodbina. Granice nisu bile striktno odijeljene nego je to bilo nepisano pravilo temeljeno na usmenoj predaji, *znalo se već, prenosilo se s koljena na koljeno*, tvrdi Marija Turkalj iz Monoštora. U Bregu (Ilić 1960, 40) je skupina prvo odlazila *plebanošu* (svećenik), zatim *knezu sela* (načelnik sela), uglednijim osobama (liječnik, učitelji) i tek onda u svoj dio sela. Razlog tome je bila njihova imućnost, to jest darivanje novcem kojeg su rijetko kad dobivali od ostalih suseljana. U Monoštoru nema pravila obilaska, ondje je ophod započinjao u kućanstvu u kojem su se sudionici okupili prije ophoda.

Odijevanje i rekviziti

O odijevanju *kraljica* bilo je mnoštvo različitih kazivanja koja se mogu opravdati činjenicom da su kazivačice u običaj išle u dječjoj dobi te nisu toliko obraćale pažnju na nošnju koliko primjerice na darove koji su im bili najčešće prva asocijacija na kraljičke ophode, a njihova djeca nisu ih prakticirala. Uz to, u Monoštoru na sjećanje utječe i folklorna inscenacija iz 80-ih godina prošlog stoljeća koja je radi zahtjeva scene donijela promjene (od kojih je i narodna nošnja), o kojima ću pisati nešto kasnije u tekstu.

Ilić (1960, 39-40) je na kraju svoga teksta zapisao da običaj u Bregu, u vrijeme njegova zapisivanja, izvode *ženska dica*, a ne *odrasle djevojke*, međutim, ne piše o dobnoj granici niti o dobi kada djevojčica postaje djevojka. Ophod je, prema njegovim riječima, *jedinstvena prilika da se svaka šokačka djevojka pokaže u svojoj novo izrađenoj čenjarskoj košulji i lipo izvezenom i našljokanom oplečku* (ibid.). Tu nošnju je mjesec do dva prije blagdana izrađivala majka, a dan prije djevojka je ubrala cvijeće (*muškatliju*, *zivalu*, *dragoljub* i *božurak*) i stavila ga u zdjelu s hladnom vodom, a s kojim će se sutradan zakititi. *Dan na dan je neumorno djevojačka majka sidila i*

proscicala rukave, vezla i šljokala košulju, samo da joj kćerka kao kraljica bude u novoj košulji lipo sprimljena, tvrdi Ilić (ibid.). Osim izrade, majka je poškopila i izglačala sve *plantike*, pripremila *našljokani svilen pregač* vezan od *žežene* svile koji je isprepletan uzanim svilenim raznobojnim *plantičicama* i ukrasnim *škovrtljama* i *vatrenu* maramu s dugačkim resama. Međutim, bereške kazivačice imale su drugačije iskaze. Njih je isto pripremala majka, ali i baka, no u odjeću koja im je u tom trenutku bila najbolja, a ne novoizrađenu tom prilikom. U njihovom djetinjstvu, prema riječima Marice Lerić iz Berega, nova nošnja izrađivala se samo za prvu pričest. Likovi se razlikuju nošnjom (ako je to moguće) i rekvizitima. U Beregu, kosa je spletena u sitnu pletenicu, oko vrata im je bijelo, žuto i crveno zrnje, *leper potkose* i dukati (ako ih je imala). Kraljica i ostale djevojke na sebi imaju *zlatem* ili *šljokani oplećak*, košulju, *šljokani* pojas ili pojas na jabučice oko struka i pregaču u tri pole. *Kraljica* se od ostalih sudionica razlikuje *burundžukom* (velom) preko lica koji se utakne u kosu. On je bio vezan i okolo je imao šarenu *plantiku* s čipkom. *Barjaktari* i *torbonoše* su bili u svilenim suknjama, a na njoj *šljokani* ili *zlatem* vezena pregača od jedne pole. *Barjaktari* su u rukama imali barjake izrađene od bilo kakvog uspravnog drveta na koje je obješena svilena marama *na grane* ili *vatrena* marama tamnije boje, a *torbonoše* košare ukrašene tkanim *otarcima*, *asparatem*, ružmarinom i *muškatijom*. Na nogama su *šule* na zrnca ili ispletene *šule na očenaša* ili *na ogrebalca*. Moram naglasiti da su to moguće i poželjne kombinacije, no kazivačice su isticale da su nosile ono što su imale, ali da bude *bolje* i *lipše*. Sva nošnja koja nije bila od obična platna korištenog za svakodnevnu nošnju, smatrana je svečanijom.

U Monoštoru se nosilo narodno djevojačko ruho (Šeremešić 2007, 94). Kazivačica Janja Šimunov rekla je da je odjeća *bila kako ti majka imala tako ti spremila*, ali da je kraljica morala biti *opravita*. S obzirom da su kazivanja o narodnoj nošnji bila različita, mogu se složiti s izjavom da su nosile ono što su imale. Ovdje se također nije izrađivala nova nošnja, kao što to piše Ilić. Prema nekim kazivačima odjeća je bila *tišlja*, to jest jednostavnija jer su najsvečanije ruho čuvali za crkvu, a prema drugima ona je bila najsvečanija. Današnje scensko uprizorenje (postavljeno 80-ih godina prošlog stoljeća) odigrava se u najsvečanijoj nošnji pa je moguće da je ostavilo utjecaj na sjećanje kazivačica. Dječaci su kao barjaktari bili u *šljokanoj* košulji i *gaćama* ili *pantalonama* (hlačama). Barjaci su bili izrađeni od štapa ili kandžije na kojoj je bila obješena svilena *delinska* marama (uglavnom starija, koja se više ne koristi), nevažno koje boje. Djevojčice su bile *gologlave*, to jest frizura im je bila spletena u pletenicu. *Kraljicalmlada* je isto kao i u Beregu preko lica imala *burundžuk*. Ona je morala imati najljepše ruho – *šljokana krila* ili rjeđe *roklju* koju si nije mogla priuštiti svaka djevojka. *Dvorkinja* je u ruci nosila *košarku* u koju su domaćini stavljali darove. Prema nekim kazivanjima bila je u najjednostavnijem ruhu jer je *služila kraljici* (Anita Đipanov, Monoštor). *Tišlja roba*, u koju su bile odjevene ostale djevojke, a i barjaktari, uključivala je bijela čista *krila* (mogu biti *odnica* s različitim brojem uzoraka s leđa, *čista šljokana* ili vezena bijelom svilom), *delinski* ili *čunčani* pregač, *oplećak* (u

slučaju jake vrućine *mađarica*⁷), a na nogama *šule*. Odjeća nikako nije smjela biti kao ona za misu, jer bi se u ophodu uprljale.

Izvođenje ophoda

Pripreme

Kao što je Ilić (1960, 39-41) zapisao i kazivačice potvrdile, u pripremama za ophod sudjelovale su majke, ali i bake. One su ključni faktori u prenošenju običaja s koljena na koljeno, a to se poglavito uočava na dvije karakteristike – učenju pjesme i pripremi odjeće. Pjesmu ih je učila pjevati baka ili udovica koja je imala više slobodnog vremena, ali i starije sudionice koje su u prethodnim godinama sudjelovale u običaju. Majke/bake su također svoje kćeri/unuke na sam dan Duhova odijevale u narodnu nošnju te im plele pletenice ili već primjerene frizure za taj dan. Osim toga, majka jedne od sudionica je najčešće ravnomjerno dijelila dobivene darove nakon ophoda.

Kretanje i pjesme

Grupa koja će sudjelovati u ophodu sastajala se ili u dvorištima starijih žena koje su ih prethodno pripremale za ophod ili na ulici/križanju ulica. Domaćini su bili kod kuće jer je bio blagdan, a time i neradan dan te su „radosno dočekivali kraljice“ (Pašić 1998, 8). Kraljice bi u ophod kretale poslijepodne nakon *užine* (ručak) i svete mise. U Monoštoru bi prvi „ritual“ (Pašić 1998, 8) izveli u kućanstvu gdje su se sastajale, a u Beregu se uvijek prvo odlazilo svećeniku. Ni u jednom lokalitetu nisu zapisani, a ni poznati kazivačima, nikakvi početni obredi/pjesme/plesovi, a tako ni pjesme koje su se pjevale tijekom kretanja ulicom jer bi to bilo vrijeme kad bi odmarale svoje glasove. Kazivačice iz Monoštora su rekly da bi isprobale otpjevati pjesmu prije no što bi krenule, ali u vidu izvedbe običaja u tome kućanstvu gdje su se sastale. Ilić nije iznio mnogo podataka o pripremama na dan ophoda, kao ni o interakciji u kućanstvu. U oba lokaliteta ulicom se kreću u parovima, a na *kapijama* (ulazna vrata u dvorište) ih čekaju domaćini. Naravno, postojalo je i kućanstava koja nisu htjela primiti *kraljice* u dvorište, no kazivačice kažu da se to već znalo unaprijed (obično su to bila ista kućanstva svake godine) i da ih se samo zaobilazilo. Pri ulasku uvijek upitaju za dopuštenje, a zatim kreću s pjesmom. Izvedbe se u ovim lokalitetima razlikuju pjesmom i pokretima pa će radi njihove bolje preglednosti prvo biti predstavljen ophod u Monoštoru, a zatim u Beregu.

Monoštor

Nakon što su ušle u dvorište, kraljice započinju s pjesmom. U dvorištu ih je dočekao *stolčac* tronožac na koji je sjela *dvorkinja/deveruša* i njoj u krilo *kraljica/mlada*,

⁷ Jednostavnija vrsta oplećka koja izgleda poput majice kratkih rukava.

a ispred njih se nalazila *košarka*. *Počimalja* je bila, kao što sam spomenuo, jedna od kraljica koja nema druge dužnosti. Pjesme su se mijenjale ovisno o situaciji kakva ih je zatekla u kućanstvu. Točnije, posebne pjesme su bile ako je u kući djevojka za udaju ili momak za ženidbu. Zapisane su samo te dvije varijante (Pašić 1998, Šeremešić 2007), a kazivačicama nije poznata niti jedna druga.

*Ustaj gazdarice, ustaj gazdarice,
došle su kraljice.
I dva barjaktara, i dva barjaktara
da nam date dara.
Mi ode dojdose, mi ode dojdose
u gospočke dvore.
Gospočki su dvori, gospočki su dvori
širom ograđeni,
zlatem pozlaćeni.
Mi ode dojdose, mi ode dojdose
i ode nam kažu
da ode imade, da ode imade
bratac i sestrica.
Bratac i sestrica, bratac i sestrica
dajte nam sestricu.
Dajte nam sestricu, dajte nam sestricu,
mi ćemo ju udat.
Mi ćemo ju udat, mi ćemo ju udat
za popova đaka.
Za popova đaka, za popova đaka
koji knjigu piše.
Koji knjigu piše, koji knjigu piše
po orlovom krilu.
Po orlovom krilu, po orlovom krilu
i po sokolovom.
(Pašić 1998, 8)*

Kad bi to otpjevale onda bi se počele hvatat u kolo i zapjevale bi:

*Ded zavedi kolo, ded zavedi kolo
na smiljevo polje.
Da smilja beremo, da smilja beremo,
smilja i kovilja.
Da kralja kitimo, da kralja kitimo,
kralja i kraljicu.
Kralja i kraljicu, kralja i kraljicu,
bana i banicu.
(Ibid.)*

Dje u kući ima muške djece tada pjevaju:

*Ustaj gazdarice, ustaj gazdarice,
 došle su kraljice.
 I dva barjaktara, i dva barjaktara
 da nam date dara.
 Mi ode dojdoše, mi ode dojdoše
 u gospočke dvore.
 Gospočki su dvori, gospočki su dvori
 širom ograđeni,
 zlatem pozlaćeni.
 Mi ode dojdoše, mi ode dojdoše
 i ode nam kažu.
 Da ode imate, da ode imate
 dva brata junaka.
 Dva brata junaka, dva brata junaka,
 dajte nama mladeg mi ćemo ga ženit.
 Mi ćemo ga ženit, mi ćemo ga ženit
 Tonkom Gororonkom.
 Tonkom Gororonkom, Tonkom Gororonkom
 koja ima dara.
 Koja ima dara, koja ima dara,
 dara tri tovara.
 Prvi tovar dara, prvi tovar dara,
 kumu i kumicu.
 Drugi tovar dara, drugi tovar dara,
 svekru i svekrvi.
 Treći tovar dara, treći tovar dara,
 svima svatovima.
 Ded zavedi kolo...
 (Ibid.)*

Za vrijeme pjesme i kola *barjaktari* kruže oko skupine jedan u susret drugome, a *kraljica/mlada* i *dvorkinja/deveruša* su i dalje u sredini. Kada pjesma i kolo stanu, *kraljica/mlada* podiže *burundžuk* da otkrije svoje lice, zatim ustaje iz krila, *dvorkinja/deveruša* joj dodaje *stolčac* te ga podiže u vis i kaže: „Nek' vam toliko konoplja naraste!“ a onda ga baci preko glave. Nakon tog čina, gazdarica prilazi i u košaru stavlja svoje darove koji su uglavnom bili jaja i novac. Kazivačice su se posebno radovale jajima jer su kod slastičara mogle zamijeniti jedno jaje za kuglu sladoleda. Domaćini su ih onda nudili pićem (uglavnom vodom) ili slasticama koje su se pravile prigodom blagdana (najčešće gibanica). Pri izlasku zapjevaju pjesmu:

*Zbogom gazdarice, zbogom gazdarice,
 ošle su kraljice.
 I dva barjaktara, i dva barjaktara,
 dali ste nam dara.
 (Ibid.)*

Bereg

Prema tvrdnjama kazivačica, u Beregu se ne izvodi nikakav ples nego su sudionice formirane kao i u povorci u kojoj se kreću selom. Međutim, ondje je zapisano (Ilić 1960, 38-41) i zapamćeno više varijanti kraljičkih pjesama koje se isto pjevaju ovisno o situaciji. Prema riječima kazivačica, domaćini ih također iščekuju na ulazu u dvorište, a kraljice pitaju za dopuštenje ulaska i nakon toga kreću s pjesmom. Ilić (ibid.) je zapisao dvije pjesme, međutim nije napisao kome su namijenjene no iz stihova se može iščitati da je jedna namijenjena svećeniku, a druga kućanstvu gdje su brat i sestra spremni za ženidbu, odnosno udaju. Kazivačima je poznato više pjesama – svećeniku, načelniku sela, momku, djevojci i bakama/udovicama/obitelji bez djece. Pjesme se mogu podijeliti na dva dijela. Prvi se mijenja ovisno o namjeni, a drugi je uvijek isti („Ded zavedi kolo, mile. ...) pa će on biti ispisan samo u prvoj verziji. Pripjev „mile“ kod Ilića (ibid.) zapisan je velikim početnim slovom, no kazivači su potvrdili da je to pripjev koji nema određeno značenje.

Kod svećenika:

*Mi ode dođosmo,
mi ode dođosmo, mile.
U gospočke dvore,
u gospočke dvore, mile.
Gospočki su dvori,
gospočki su dvori, mile.
Šindrom ograđeni,
šindrom ograđeni, mile.
Zlatom pozlaćeni,
zlatom pozlaćeni, mile.
Po njima se šeće,
po njima se šeće, mile.
Gospodin plebanoš,
gospodin plebanoš, mile.
Ded zavedi kolo,
ded zavedi kolo, mile.
Na cmiljevo polje,
na cmiljevo polje, mile.
Da cmilja beremo,
da cmilja beremo, mile.
Cmilja i kovilja,
cmilja i kovilja, mile.
Da Kralja kitimo,
da Kralja kitimo, mile.
Kralja i kraljicu,
kralja i kraljicu, mile.
Bana i banicu,
bana i banicu, mile.*

*I dva barjaktara,
i dva barjaktara, mile.
Udilte nam dara!
(Ilić 1960, 40)*

Kod načelnika sela:

*Od dvora do dvora,
od dvora do dvora, mile.
Do kneževa stola,
do kneževa stola, mile.
Di knez pije vino,
di knez pije vino, mile.
A knezica spava,
a knezica spava, mile.
Diži se knezice,
diži se knezice, mile.
Došle su kraljice,
došle su kraljice, mile.
I dva barjaktara,
i dva barjaktara, mile.
Ded zavedi kolo...*

(Janja Andričin, Marija Darazi, Marica Lerić, Milorad Stojnić)

Za djevojku:

*Mi ode dođosmo,
Mi ode dođosmo, mile.
I ode nam kažu
i ode nam kažu, mile.
Da ode imade,
da ode imade, mile.
Jedina u mame,
jedina u mame, mile.
Mi ćemo ju udat,
mi ćemo ju udat mile.
Za popova đaka,
za popova đaka, mile.
Koji sitno piše,
koji sitno piše, mile.
Po orlovom krilu
po orlovom krilu, mile.
I po sokolovom
I po sokolovom, mile.
Ded zavedi kolo...*

(Janja Andričin, Marija Darazi, Marica Lerić, Milorad Stojnić)

Za momka:

*Mi ode dođosmo
mi ode dođosmo, mile.
I ode nam kažu
i ode nam kažu, mile.
Da ode imade
da ode imade, mile.
Jedinak u mame,
jedinak u mame, mile.
Mi ćemo ga ženit,
mi ćemo ga ženit, mile.
Turkinjom divojkom,
Turkinjom divojkom, mile.
Koja nosi dara,
koja nosi dara, mile.
Dara tri tovara,
dara tri tovara, mile.
Ded zavedi kolo...*

(Janja Andričin, Marija Darazi, Marica Lerić, Milorad Stojnić)

Za momka i djevojku:

*Mi ode dođosmo,
mi ode dođosmo, mile.
I ode nam kažu,
I ode nam kažu, mile.
Da ode imade,
da ode imade, mile.
Momak i divojka
momak i divojka, mile.
Mi ćemo ga ženit,
mi ćemo ga ženit, mile.
Divojku udati,
divojku udati, mile.
Za popova đaka
za popova đaka, mile.
Koji sitno piše,
koji sitno piše, mile.
Po orlovom krilu,
po orlovom krilu, mile.
I po sokolovom
I po sokolovom, mile.
Ded zavedi kolo (...)
(Ilić 1960, 40)*

Kod bake/udovice/obitelji bez djece:

*Molji Boga Janjo⁸
molji Boga Janjo, mile.
Da kišica pade,
da kišica pade, mile.
Pa da trava raste,
pa da trava raste, mile.
Pa da kokoš pase,
pa da kokoš pase, mile.
I da snese jaje,
i da snese jaje, mile.
Da ga nama daje,
da ga nama daje, mile.
Ded zavedi kolo...“*

(Janja Andričin, Marija Darazi, Marica Lerić, Milorad Stojnić)

Kad zapjevaju: „Ded zavedi kolo...“, *barjaktari* se zamijene za mjesta. Nakon otpjevanje pjesme, gazdarica ih dariva novcem koji stavlja „mladoj u njedra“, to jest otvor na *oplečku*, a ostale darove stavlja *torbonoši* u korpu. Tko hoće vidjeti tko se krije iza *burundžuka*, on ga podigne, ali tek nakon darivanja, prema riječima Davora Kovačevića. Marica Lerić i Đula Srimac napomenule su da su ih domaćini upitali žele li se okrijepiti uz piće i kolače, no uglavnom se nisu dugo zadržavali jer su nastojali obići što više sela.

Završetak ophoda

Ophod u oba mjesta završava ravnomjernom raspodjelom dobivenih darova. Ilić (1960, 41) je zapisao da se skupina vraća kraljičinoj kući gdje njena majka od dijela dobivenih jaja napravi kajganu, a ostalo se raspodijeli. Kazivačice to nisu potvrdile, one su samo ravnomjerno podijelile darove te odlazile kući nakon kraćeg druženja i prepričavanja doživljaja. Isto tako bilo je i u Monoštoru.

Kazivači nisu znali točno reći svrhu ophoda, no smatraju da se išlo jer je to *stari virski običaj* kojim se željelo blagostanje obitelji, urod u polju i dobra udaja/ženidba potomaka, a u Monoštoru i što viša konoplja (nekoć je bila važna biljka jer se od njenog vlakna tkalo platno koje je služilo za mnoge kućne potrebe, primjerice za tkanje odjeće, ručnika, stolnjaka i slično). Sve te želje izražavale su se kroz tekst pjesme koji se prilagođavao od kućanstva do kućanstva. Osim toga, smatralo se nesrećom ako kraljice zaobiđu kuću ili ih ne prime u dvorište, što su posebno isticale kazivačice u Bregu.

⁸ Ime se mijenja.

Prestanak i revitalizacija ophoda kraljica

I što se onda dogodilo s kraljicama? Ni kazivači nisu sigurni zašto se prestalo odlaziti u ophod, a nagađanja su različita. Običaj je u Monoštoru počeo iščezavati u razdoblju oko Drugoga svjetskog rata, a postupno nestaje pedesetih godina. Monoštorske kazivačice sličnih su godišta, međutim nisu sve išle u ophod, što ide prethodnoj rečenici u prilog. U Beregu to nestajanje kreće nešto kasnije, oko pedesetih, a običaj se gubi u šezdesetima. O tome piše i Ilić (1960, 41) koji je spomenuo da se običaj „pomalo održava“ te predviđa njegovo nestajanje kroz nekoliko godina. Dubljom analizom uzroka nestajanja sjećanja neću se baviti jer smatram da to treba sagledati u većem kontekstu, no navest ću uzroke koje nagađaju kazivači. Kao najčešći razlog, kazivači su navodili *represije socijalističkog režima* koje su zabranjivale isticanje religioznosti, a ovaj su običaj vezali primarno uz crkvu čemu svjedoče opisi poput stari *crkveni/vjerski običaj*.

... dico, vi ne možete zamisliti kakva je to represija bila, pritisak da se više izbaci toga što je imalo povezano s virom. A te kraljice su povezane s virom. Zato što... tako da je to bio strašan tu pritisak na sve nas tu. Dosta toga se kradom izvodilo. (Adam Pašić, Monoštor)

Nadalje, jedan od razloga je bilo napuštanje narodne nošnje, to jest izrade materijala od prirodnih sirovina. Stoga nije imalo smisla pjevati i željeti što višu konoplju, kada se ona više nije koristila. Razdoblje pedesetih godina kazivači su opisali *razdobljem sramote*. Čega ih je to točno bilo sram? Na prvom mjestu sudjelovanja u ophodima koji su smatrani nazadnima i nisu išli u prilog napretku koje je to vrijeme zahtijevalo, na drugom je nošenje narodne nošnje, a na posljednjem dobivanje darova za izvedbu koje se smatralo prošenjem za hranu: *Nije se htela nijedna spremati. To je naša nošnja propala. Što mi imamo nošnje starije, to je naše. A ove mlade nisu se htile spremati i it. Neće valjda prosit po selu*, tvrdi Đula Srimac iz Berega. Slične potvrde imale su i druge kazivačice:

Pa mi smo valjda zadnja generacija koja je vodila kraljica. Mi, moja generacija. Onda je to pristalo pa je i komunizam krenuo i kad su se ti sveci ukidavali. Onda je to sve krenulo da ideš prosit pa da ti da netko, a kad se to raskinulo, onda je to kraj. (Marica Lerić, Bereg)

Iako je sredinom šezdesetih u Monoštoru običaj izašao iz običajno-obredne prakse, jedna kazivačica, Marija Turkalj, sudjelovala je u jednom ophodu. Njena baka, koja je bila kraljica početkom 20. stoljeća, skupila je unukine prijateljice iz susjedstva i naučila ih običaju i pjesmi *da se on ne bi zaboravio: Sićam se, ja sam imala deset godina pa smo još išle. Al krišom, kod moje tetke i tako eto*. S oprezom su išle jer se ophod, prema tvrdnjama kazivača, povezivao s djelovanjem Crkve koja je u tome razdoblju bila pod *represijama* komunističkog režima.

Taj slučaj pokušaja obnove donio je i određene promjene. Sudionice su bile djevojčice, odjevene u najjednostavniju narodnu nošnju jer bi svečanu oštetile i uprljale šetnjom u ophodu, a išle su najavljeni kod rodbine i susjeda. Koliko se Marija sjeća, one su bile jedina skupina te godine. Za Bereg takvih podataka nema.

Obnovu različitih običaja, ali kao folklornih inscenacija, kazivači vežu uz Katicu Pašić, dugogodišnju koreografinju kulturno–prosvjetnog društva i voditeljicu vokalne skupine *Izvorinke*.⁹ Jedan od tih običaja bile su i kraljice, a izvodile su ga *Izvorinke*. Nekoliko je promjena koje razlikuju običaj kao dio običajno-obredne prakse i scensku izvedbu. Kazivači, članovi KPD-a i *Izvorinki*, nisu znali objasniti razlog promjenama, no prihvatili su ih jer su u koreografinju imali velikog povjerenja. Navode da je bila velika zaljubljenica u folklor svog mjesta, a pošto je bila neudana, imala je više slobodnog vremena za istraživanje. Ona je nedavno preminula, stoga ne možemo iz prve ruke saznati informacije o ideji inscenacije kraljica, njenim izvorima i promjenama koje su unesene na sceni. Običaj na sceni izvode samo djevojke (od srednjoškolske dobi do udaje) i po potrebi udane žene (ali samo u ulozi barjaktara). Narodna nošnja je najsvečanija – *šljokana krila* i *pune glave*, a kraljica se razlikuje *burundžukom*. Udane žene su kao barjaktari u svilenim suknjama i s maramom na glavi. Na scenu se, ovisno o zahtjevima i trajanju izvedbe, postavljaju i domaćini kojima kraljice dolaze. Ovisno o okolnostima, uzimaju se braća blizanci („dva brata jednaka“) ili brat i sestra te se otpjeva jedna pjesma, a nakon darivanja se silazi sa scene uz popratnu pjesmu.

Nedugo za obnovom u *Izvorinkama*, običaj se javlja i u dječjoj školskoj folklornoj skupini koju je vodila učiteljica Eva Forgić. U njemu su sudjelovale djevojčice viših razreda osnovne škole u svečanoj narodnoj nošnji.

Slika 2. „Izvorinke“ iz Monoštora izvode kraljice u Ohridu osamdesetih godina. Fotografija u vlasništvu Marije Turkalj „Turkaljke“.

⁹ *Izvorinke* su osnovane spontano 1979. godine. Katica Pašić okupila je nekoliko žena koje su 8. ožujka, na Dan žena, iste godine otpjevale nekoliko tradicijskih pjesama te vokalnom izvedbom oduševile prisutne. Nakon tog nastupa, na inicijativu vladajućih u selu, osnovana je vokalna skupina, a naziv je dala publika s obzirom da su pjevale izvorne pjesme. Međutim, na nastupima se nisu predstavljale pod tim imenom nego kao KPD. Njegovale su stare napjeve, a kako ne bi na pozornici izgledale statično, Katica Pašić odlučila je prikazati pjesme kroz običaje te je tako nastalo niz koreografija koje se i danas izvode. (iz razgovora s Marijom Turkalj)

Scensku izvedbu običaja pozitivno su ocijenila mnoga prosudbena povjerenstva na folklornim natjecanjima još od prvih uprizorenja te se zbog toga on često izvodi. Sudionice se rado prisjećaju svih putovanja na kojima su izvele ovaj običaj, a kao najvažnije izdvajaju Beogradske muzičke svečanosti (BEMUS), Međunarodnu smotru folkloru Zagreb i nastup u Ohridu (Slika 2).

Devedesetih KPD i *Izvorinke* doživljavaju stagnaciju u djelovanju, no 2001., kada su dobile hrvatski predznak, nastavljaju s radom. Godine 2005. običaj je prikazan na Međunarodnoj smotri folkloru u Zagrebu¹⁰ (Slika 3 i 4), a od tada se nerijetko izvodi na natjecanjima (ovisno o pravilima) i nastupima u jednakoj formi kako je zamislila Katica Pašić osamdesetih godina.

Prošle godine, 2016., običaj je trebao zaživjeti i izvan scene, no zbog vremenskih neprilika, otkazan je za narednu godinu.

Moram ti reći da ove godine planiramo obnoviti. Da, po selu mislimo, mislimo to. (...) Ja sam došla na ideju da obnovimo običaj zato što imamo dobru skupinu cura koje to mogu izvesti. I bilo bi šteta da tako nešto ne uradimo sad kad imamo tako dobru ekipu oko sebe. (...) Danas, kad nam nitko ništa ne brani, imamo slobodu da sve radimo, mislim da je sad trenutak tako nešto obnoviti i da ima života da se nastavi u narednim godinama. (Anita Điparov, Monoštor)

U Beregu se običaj obnavlja krajem devedesetih godina u sklopu KUD-a, na inzistiranje svećenika Davora Kovačevića kojeg mještani opisuju kao velikog zaljubljenika u tradiciju i narodne nošnje. Od tada, svake godine se nastoji organizirati minimalno jednu skupinu djece koja će običaj mjesto i izvesti običaj. Po potrebi, uključuju i dječake, što im je jedne godine svećenik prigovorio pa od tada tu situaciju pokušavaju izbjeći. Kazivači navode da nastoje održati običaj onako kako ga se

Slika 3. KUDH „*Bodrog*“ iz Monoštora izvodi kraljice na Međunarodnoj smotri folkloru u Zagrebu 2005. Fotografija u vlasništvu Marije Turkalj „*Turkaljke*“.

¹⁰ Međunarodna smotra folkloru 2005. godine bila je posvećena temi kraljica i srodnih običaja i ostalih proljetnih ophoda. Izvor: <http://www.msf.hr/Smotra/hr/arhiva/hr-arhiva2005.html> (pristupano 16. siječnja 2017.)

Slika 4. KUDH „Bodrog“ iz Monoštora izvodi kraljice na Međunarodnoj smotri folkloru u Zagrebu 2005. godine, fotografija preuzeta s internetskog arhiva službene internetske stranice MFS-a Zagreb.¹¹

sjećaju starije žene koje su sudjelovale u njemu. To se najviše očituje u pjesmi i narodnoj nošnji, dok su primjerice darovi prilagođeni suvremenosti (uz novac, daju se i slatkiši), a nerijetko svećenik najavljuje ophod na kraju svete mise kako bi stanovnici mogli čekati kraljice pred svojim kućama. U slučaju vremenskih neprilika, ne odlaze u ophod kako ne bi uništili narodnu nošnju. Običaj se nešto rjeđe izvodi na sceni, a uglavnom ga izvodi dječja skupina (Slika 5). Odrasla skupina ga je, koliko je kazivačima poznato, izvela samo jednom i to u spletu pjesama i plesova na Međunarodnoj smotri folkloru u Zagrebu¹¹ 2002. godine.¹²

Slika 5. Dječja skupina HKPD-a „Silvije Strahimir Kranjčević“ iz Brega izvodi običaj kraljica u Osijeku 2015. godine. Fotografija u vlasništvu Milorada Stojnića.

¹¹ <https://www.flickr.com/photos/69495271@N03/sets/72157640637435434/> (pristupano 25. 1. 2016.)

¹² Međunarodna smotra folkloru 2002. godine bila je posvećena folkloru i drugoj baštini Hrvata koji žive izvan Hrvatske.

Završni osvrt

Santovo, Bereg i Monoštor, eto ta sela Šokaca imaju vrlo slične običaje, s malim razlikama. Tako što imaš male razlike u tradicijskom rubu, tako imaš i male u običajima. Svako je nešto svoje novo unosio. (Marija Šeremešić, Monoštor)

Iz komparacije se dalo uočiti, a to je potvrdila i M. Šeremešić koja se duže vrijeme bavi temom tradicijskog naslijeđa bačkih Šokaca, kako je običaj kraljica u ova dva lokaliteta vrlo sličan. Vitez (2006, 47-48) je pri široj komparaciji običaja uočila kako se običaj ophoda kraljica može podijeliti na dva tipa. Prvi tip sadrži likove poput kralja i kraljice te ples sa sabljama, a drugi tip je svadbena povorka koja izriče formule s magijskim elementima. Bereške i monoštorske kraljice pripadaju drugome tipu jer predstavljaju likove iz svadbe (mladenka, djeveruša, barjaktar), a izvedba sadrži magijske radnje za plodnost (sjedenje, bacanje predmeta u vis i izgovaranje formule za rast). Kraljice ova dva lokaliteta razlikuju se nazivljem likova, no ne toliko i njihovim ulogama, a osim toga i pokretima koje izvode u kućanstvu, dok tekstovi pjesama sadrže slične motive (primjerice udaja za popova đaka, ženidba za bogatu djevojku).

Sjećanja kazivačica sudionica izbljedjela su, a prva asocijacija koju vežu uz kraljice bile su darovi koje su dobile nakon ophoda. To je ipak razumljivo s obzirom da se radi o dječjoj dobi, a i razdoblju u kojem nisu imale mnogo, kako su navodile, pa su im takvi darovi predstavljali veliko bogatstvo. Prekide u održavanju običajno-obredne prakse kraljica i njihovo nestajanje kazivači su vezali uz političku i društvenu situaciju pedesetih i šezdesetih godina.¹³ Ideje za inscenacijama i revitalizacijama običaja vezane su uz pitanje identiteta za kojim se poseže u razdoblja prije nestanka običaja kao običajno-obrednih praksi, ali inscenacija i revitalizacija u ova dva lokaliteta donijeli su promjene koje prvenstveno ovise o vremenskim kontekstima izvedbe.

Monoštorski običaj kraljica prilagodio se sceni te odabrao elemente koji će postati reprezentativni. Poznato je da se u prilagodbi sceni (Vitez 2006, 26-27) nastoji oponašati osnovna radnja negdašnjih izvedbi. Pozornica predstavlja kuću ili dvorište na kojoj već čekaju ukućani, zatim slijede izvedba, darivanje i odlazak. Prikaz je i lokalno obojen izborom odjeće, oglavlja, teksta i napjeva koji su reprezentativni, a članice koje prikazuju kraljice ne pripadaju najčešće dobi negdašnjih kraljica. Sve navedene elemente pronašli smo i u monoštorskoj izvedbi gdje su kraljice poprimile novo značenje – postale su reprezentativan običaj kojim se pokazalo bogatstvo nošnje sela uz jaku vokalnu izvedbu.

Bereg je pak krenuo u smjeru obnove običajno-obredne prakse na inicijativu svećenika Davora Kovačevića koji Berežane, dvadesetak godina otkako je ondje na službi, potiče na čuvanje tradicije. Iako izvedba ophoda ovisi o vremenskim prilikama i broju zainteresiranih djevojčica, nastoji se okupiti barem jednu skupinu koja

¹³ Nisu samo kraljice običaj kojemu se tada gubi trag pa bi se tema šire kontekstualizacije nestajanja običaja mogla proširiti i na druga istraživanja koja bi uključivala političke, urbanističke, društvene i ekonomske aspekte.

će obići selo. Običaj se nošnjom, pjesmom i kretanjem ne razlikuje od onog iz oko polovice 20. stoljeća, no aspekti poput primanja u dvorište i darivanja ovise o suvremenim kontekstima.

Ova komparacija samo je mali prilog istraživanju kraljica u Hrvata Šokaca na području Bačke. Valja napomenuti da je običaj poznat i u susjednom selu Santovu (Velin 1975) u kojemu je zapisan iscrpan broj kraljičkih pjesama, a običaj je opisan i u Sonti i Baču.¹⁴ Istraživanje ovog običaja valjalo bi proširiti i na druge lokalitete te ukazati na sličnosti i razlike. Kraljice su samo jedan od primjera tradicijske kulture kojima je obilježen kulturni identitetski prostor bačkih Hrvata (Žigmanov 2009, 61) kojemu kulturno-umjetnička društva nastoje inscenacijama ili revitalizacijama običajno-obrednih praksi sačuvati folklorne sadržaje tradicijske kulture.

Kazivači:

Monoštor:

- Marija Kaplar „Kaplarka“, dj. Patarić „Patkova“, r. 1948.
 Eva Kovač „Malankina“, dj. Kovač „Ča Markova“, r. 1942.
 Anita Marijanović, dj. Đipanov „Kockareva“, r. 1987.
 Anica Pašić „Krkenica“, dj. Kusturin „Krkenica“, r. 1942.
 Adam Pašić „Gabrin“, r. 1938.
 Anica Periškić „Ivšićeva“, dj. Čatalinac „Čatalinčevi“ r. 1972.
 Sonja Periškić „Kobina“, r. 1991.
 Katica Šeremešić „Škogrina“, dj. Forgić „Adoševa“, r. 1942.
 Marija Šeremešić „Škogrina“, dj. Kovač „Trumina“, r. 1948. u Somboru, podrijetlom iz Monoštora, živi u Somboru.
 Janja Šimunov „Pucina“, dj. Jozić „Randesova“, r. 1939.
 Marija Turkalj „Turkaljka“, dj. Đanić „Tišljerova“, r. 1957.

Bereg:

- Janja Andričin „Zvonarova“, dj. Tomašev „Ćosina“, r. 1928.
 Marija Darazi „Prakatrova, Ođakarova“, dj. Mandić „Babina“, r. 1933.
 Ivan Gorjanac „Tolin“, r. 1946.
 Anka Ivošev „Kuzmina“, dj. Filaković „Baricina“, r. 1940.
 Davor Kovačević, svećenik, 1959.
 Marica Lerić, dj. Mrvičin „Cenzarova“, r. 1940.
 Tamara Lerić „Lerićeva“, dj. Pejak „Pejkovi“, r. 1972.
 Marin Lukačević „Furman“, r. 1943.
 Đula Srimac „Drezgina“, dj. Daražac „Drezgina“, r. 1939.
 Milorad Stojnić „Miki“, 1994.

¹⁴ Vidjeti u: Siladev, Ruža. 2011. *Šokica pripovida*. Subotica: NIU Hrvatska riječ; Kesejić, Antun. 1949–1950. Ophod kraljica u Baču. U: *Etnografska građa iz Bača*. Zagreb: Arhiv HAZU Odsjeka za etnologiju, nova zbirka 7b, 28–30.

Literatura:

- Bara, Mario. 2009. Pregled povijesti Hrvata u Vojvodini. U: Tomislav Žigmanov (ur.). *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti – osnovne činjenice*. Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 11-50.
- Černelić, Milana i Tamara Štricki Seg. 2014. Ophodi kraljica. U: Milana Černelić (ur.). *Tradicijska baština i etnokulturni identitet podunavskih Hrvata Bunjevaca*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, FF press – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, Subotica, 191-239.
- Gavazzi, Milovan. 1988. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja II*. Novo priredno izdanje, Zagreb: Kulturno–prosvjetni sabor Hrvatske – Hrvatsko etnološko društvo.
- Ilić, Josip. 1960. *Narodna nošnja i običaji kod Šokaca u Bačkom Bregu*, Zagreb: Arhiv HAZU Odsjeka za etnologiju, nova zbirka 112.
- Kopilović, Andrija. 2010. Običaji kao čuvari nacionalne svijesti. U: Robert Skenderović (ur.). *Identitet bačkih Hrvata. Zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa*, Zagreb – Subotica: Hrvatski institut za povijest, Hrvatsko akademsko društvo, 9-17.
- Pašić, Katica. 1998. Eto, to je Bački Monoštor. *Miroljub*, 3:98
- Sekulić, Ante. 1991. Bački Hrvati. Narodni život i običaji. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 52.
- Šeremešić, Marija. 2007. *Tragovi sjećanja*. Subotica: NIU „Hrvatska riječ“ Subotica i Hrvatsko kulturno–umjetničko društvo „Vladimir Nazor“ Sombor.
- Velin, Stjepan. 1975. Duhovski običaj Bunjevaca, Šokaca i Srba u našem dijelu Bačke. *Etnografija južnih Slavena u Mađarskoj 1*, 81-112.
- Vitez, Zorica. 2001. Narodni običaji. U: Zorica Vitez i Aleksandra Muraj (ur.). *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha*, Zagreb: Galerija Klovičevi dvori, Institut za etnologiju i folkloristiku, 309-375.
- Vitez, Zorica. 2006. Kraljice: između seoskih djevojačkih ophoda i folklorne pozornice. *Etnološka tribina*. 29, Vol. 36: 23-51.
- Žigmanov, Tomislav. 2009. Hrvati u Vojvodini danas. U: Tomislav Žigmanov (ur.). *Hrvati u Vojvodini u povijesti i sadašnjosti – osnovne činjenice*. Subotica: Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 53-73.

*Summary**Processions of the Queens in Bereg and Monostor*

In this paper, the author presents the procession customs in honor of the queens during the Pentecost in two villages in Vojvodina - Bereg and Monostor. The queens' procession customs is presented through the comparison of ethnographic material over

a longer period of time, from the earliest recall of the narrators to the present day, parallel to the data from the mentioned written sources. He also points out the problem of (dis)continuity of customs, its social aspect and the tendencies of revitalization. Processions are analyzed according to several definitions - the date of celebration, preparation, group composition and terminology, clothing, processions (movement, choreography, song, gifts) and revitalization.

Keywords: Pentecost processions, queens, Monostor, Breg